

E-MODUL

OCHRANA DUŠEVNÍHO VLASTNICTVÍ VE VÝZKUMNÉ ORGANIZACI

ÚVOD

Ochraně duševního vlastnictví je v současné době v Česku věnována poměrně velká pozornost – a to jak v podnikatelském světě, tak na akademické půdě. Obecně se má za to, že české subjekty málo chrání svá řešení a podávají málo patentů – alespoň například v porovnání s obdobím první Československé republiky či se srovnatelně velkými a průmyslově vyspělými zeměmi. Pakliže máte o mezinárodní srovnání zájem, tak se můžete podívat na [patentové statistiky](#), které zpracovává ve spolupráci s Úřadem průmyslového vlastnictví [Český statistický úřad](#).

Tématika duševního vlastnictví a jeho ochrany se objevuje v poslední době i ve strategických dokumentech. Součástí inovační strategie [CZECH REPUBLIC: THE COUNTRY FOR THE FUTURE](#), kterou vypracovala Rada pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) v roce 2019, je dokonce samostatný pilíř THE COUNTRY FOR PATENTS: OCHRANA DUŠEVNÍHO VLASTNICTVÍ. Dle textu tohoto dokumentu by se mělo zvýšit povědomí o ochraně duševního vlastnictví – jak v rámci vzdělávací soustavy, tak ve výrobní a aplikační sféře. A ochrana by se měla více využívat, a to především u patentů s komerčním potenciálem.

OCHRANA DUŠEVNÍHO VLASTNICTVÍ A ČESKÝ „KAFEMLEJNEK“

Je dobré si připomenout jeden důležitý moment, díky kterému došlo k určité změně postoje k průmyslově-právní ochraně v akademické sféře. Ke změně v chování přihlašovatelů vynálezů a užitných vzorů došlo po roce 2010. V tomto období byl přijat nový způsob hodnocení a následné financování výstupů výzkumných organizací, tzv. „kafemlejnek“. Za výsledky (většinou bez ohledu na kvalitu, ale především s důrazem na počet) začaly být přidělovány body a na základě dosaženého počtu bodů byly rozdělovány finanční prostředky. V rámci tohoto systému byly výzkumné organizace finančně motivovány k tomu, aby podávaly více patentů, a to nejlépe těch zahraničních – tj. například evropských, amerických či japonských.

Proč k tomu došlo? Někdo totiž zaznamenal, že Česká republika si v mezinárodním srovnání nevedla příliš dobře v přihlašování patentů. Jako nástroj ke zvýšení počtu přihlášek byl zvolen jednoduchý způsob: Dáme více bodů za patenty a užité vzory a tím instituce motivujeme k tomu, aby patentovaly. Podle tehdejší *Metodiky hodnocení* bylo za „evropský patent“ a patent USA a Japonska 500 bodů – tj. stejně jako za článek v prestižním

impaktovaném časopise typu Nature či Science! Za národní patent bylo 200 bodů, za užitný a průmyslový vzor 40 bodů.

Bohužel si tenkrát až na výjimky málo lidí dokázalo představit, jak „racionální“ vysoké školy a ostatní výzkumná pracoviště budou. Především v technických oborech začala honba za patenty a užitnými vzory, což často vedlo k tomu, že se podávaly „patenty pro patenty“. Finančně se to totiž vyplatilo. Jakmile se následně metodika změnila a za podané patenty a užité vzory už body nebyly, počet přihlašovaných řešení se ze strany výzkumných organizací zcela logicky snížil. To vidíme i v patentové statistice.

Také je vhodné si uvědomit, že mnoho projektů aplikovaného výzkumu (především programy Technologické agentury či Ministerstva průmyslu a obchodu) musí mít již při svém podávání stanoveny výstupy – velmi často se jedná o patenty a užité vzory. A úspěšný projekt je ten, který má na konci splněný indikátor – tj. podaný patent či užitný vzor. Velmi často se může jednat o výsledek, který není tak kvalitní, jak bychom si za normálních okolností představovali. Zkrátka je nutné mít na mysli to, že často může být přístup výzkumných organizací a jednotlivých výzkumníků k ochraně duševního vlastnictví ovlivněn jinými faktory než je tomu u soukromé společnosti či obecně v podnikatelském sektoru, kde je ochrana duševního vlastnictví nástrojem konkurenceschopnosti na trhu.

OCHRANA, ZVEŘEJNĚNÍ A UTAJENÍ

Pojďme si ale odmyslet svět „patentů pro patenty“. Jak jsme již výše zmínili, ochrana duševního vlastnictví je totiž především nástroj konkurenceschopnosti podnikatelských subjektů, které něco vyrábějí či nabízejí své výrobky a služby na trhu. Těmto subjektům nástroje ochrany duševního vlastnictví slouží k tomu, aby mohly po určitou dobu na určitém území užívat „monopol“ na své řešení či výrobek. Kdyby formalizovaná ochrana duševního vlastnictví neexistovala, tak by se v podstatě nevyplatilo nic vynalézat a stačilo by čekat a beztestně kopírovat řešení a výrobky, které jsou již na trhu.

O způsobu ochrany rozhodují v podstatě **dvě skutečnosti**. **Za první** to, o jaký druh nápadu se jedná – nový výrobek, nová látka, řešení, postup, metoda, vzhled, slogan nebo například software. Dle toho se pak volí nejvhodnější způsob ochrany. **Za druhé** je důležité, jaké další záměry původce vynálezu má. Zda chce svoji myšlenku sám komerčně využívat, zda chce založit vlastní společnost (start-up) anebo chce nápad prodat či licencovat nějaké jiné

společnosti. Je totiž zásadní, co a jak chci se svým řešením dělat, jaké mám ambice a také třeba kolik mám finančních prostředků, které mohu na ochranu svého řešení věnovat.

Ve své podstatě existují dva základní způsoby, jak nějaký nápad ochránit. První možností je nápad **utajovat**. Tento postup se běžně uplatňuje například u receptů nebo u složení látek, které je velmi těžko identifikovatelné. Nebo je to vhodné v oborech, kdy nové postupy či výrobky vznikají velmi rychle, v řádu měsíců, a nemá cenu čekat na udělení průmyslově-právní ochrany.

Utajování je vhodné zejména pro nové, inovativní postupy, které nám přináší výhodu ve srovnání se stavem techniky. Tedy tím, co bylo známé, než jsme náš postup vytvořili. Aby dávalo smysl tento způsob ochrany zvolit, nesmí být takový postup zjistitelný například z výrobku, který tímto postupem vyrobíme. Pokud by tomu tak totiž bylo, naše **obchodní tajemství** by mělo velmi krátkého trvání.

Obchodní tajemství tvoří konkurenčně významné, určitelné, ocenitelné a v příslušných obchodních kruzích běžně nedostupné skutečnosti, které souvisejí se závodem a jejichž vlastník zajišťuje ve svém zájmu odpovídajícím způsobem jejich utajení.

ZDROJ: § 504 občanského zákoníku

Vhodným příkladem je recept na Becherovku. Výrobek si může každý koupit a analyzovat, zjistí však pouze přibližné složení. Ale již se analýzou nedozví, co a v jakém poměru musí být smícháno, při jaké teplotě vařeno a tak dále. Analýzou tedy nemusíme být vždy schopni zjistit postup, který byl pro přípravu určitého výrobku uplatněn. V takovém případě nám dává ochrana utajováním významnou výhodu, jelikož není na rozdíl od ochrany patentem nebo užitným vzorem časově striktně limitovaná. Může tedy teoreticky trvat věčně.

Obchodní tajemství náš výsledek samozřejmě chrání do doby, než dojde k jeho vyzrazení. Musíme jej tedy zajišťovat ve vztahu k našim pracovníkům a obchodním partnerům, kdy je se všemi, komu naše obchodní tajemství sdělíme, vhodné uzavřít dohody o mlčenlivosti spolu s případnými pokutami za porušení. **V porovnání s patentovou ochranou nás však obchodní tajemství nechrání proti osobě, která vlastní činností dospěje ke stejnému výsledku.**

1. Kdo se dostane v hospodářském styku do rozporu s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo zákazníkům, dopustí se nekalé soutěže. Nekalá soutěž se zakazuje.

2. Nekalou soutěží podle odstavce 1 je zejména

...

h) porušení obchodního tajemství,...

ZDROJ: § 2976 občanského zákoníku

Druhou možností je naše řešení, postup či látku chránit pomocí dostupných nástrojů **průmyslově-právní ochrany** – například pomocí patentu, užitného nebo průmyslového vzoru. A jsou v podstatě dva důvody, proč volíme tento typ ochrany. První je ten, že chráněné řešení chceme my sami použít k vlastní podnikatelské činnosti – tj. toto chráněné řešení nabízet na trhu a tím mít na vybraných územích zajištěnou ochranu. Druhý důvod je ten, že chceme, aby námi vytvořené řešení nikdo nevyráběl. Tím si například pojistíme používání dosavadních řešení a postupů, které chceme ještě nějakou dobu ekonomicky využívat. Proto nové řešení budeme chránit a tím docílíme, že ho nesmí vyrábět a používat ani nikdo jiný.

Třetí možností, jak se svým řešením naložit, je jeho **zveřejnění**. Tím dosáhneme toho, že řešení si již nikdo nebude moci patentovat, ale současně nezabráníme tomu, aby řešení byla využívána neomezeně kýmkoliv.

AUTORSKÉ VERSUS PRŮMYSLOVÉ PRÁVO

Obecně je vždy důležité rozlišovat základní rozdíly mezi autorskoprávním a průmyslově-právním přístupem k ochraně výsledků. Zatímco práva průmyslového vlastnictví vždy směřují spíše k ochraně myšlenky, tedy příkladně vynálezu jako řešení technického problému, práva autorská se vztahují vždy jen a pouze k vyjádření díla a nikdy nechrání myšlenku, tedy obsah díla.

V případě, kdy dosáhneme technické inovace, můžeme ji popsat a publikovat. Vznikem takového textu může dojít k vytvoření autorského díla, avšak **autorská práva chrání skutečně pouze vlastní text, nikoli to, k čemu se text váže**. Inovace je tedy zcela bez ochrany. Nikdo nesmí kopírovat náš text bez souhlasu, ale nemůžeme mu nijak zabránit v tom, aby využil informace v textu obsažené.

Oproti tomu v případě, kdy se rozhodneme zajistit si kontrolu nad využitím naší inovace, musíme se obrátit k právu průmyslového vlastnictví. **Pokud je naše inovace technického rázu, můžeme usilovat o udělení patentu**, tedy výlučného práva k využití takového technického řešení. Inovace však může být i estetická a v takovém případě využijeme ochrany průmyslovým vzorem, která nám poskytuje výlučné právo užívat design produktu, který jsme vytvořili.

Způsob zajištění té či oné ochrany se však významně odlišuje v tom, jak ochranu získáváme. **Autorská práva jsou v tomto nejsnazší, jelikož nevyžadují z naší strany žádný úkon s výjimkou vytvoření samotného díla k tomu, aby ochrana vznikla.** Ve srovnání s tím nás ovšem v oblasti průmyslového vlastnictví čeká cesta o poznání náročnější. Byť v některých případech můžeme získat určitou ochranu ze samotného veřejného užití našeho produktu, jako je tomu v případě průmyslových vzorů nebo ochranných známek, zpravidla budeme nuceni podstoupit řízení před jedním či více úřady. Můžeme si to ukázat na příkladu ochrany vynálezů formou patentu, kdy podáme českou přihlášku spojenou s úředními i zástupcovskými poplatky, u které bude Úřad průmyslového vlastnictví provádět úplný průzkum a hodnotit, zda je naše inovace dostatečná pro udělení patentu. Pokud rozhodne kladně, získáme výlučné právo pro území České republiky. Pokud bychom chtěli inovaci chránit mezinárodně, pak musíme vše v podstatě násobit – více přihlášek, více poplatků a více zástupců. **Ochrana technického řešení tak může být finančně vysoce náročná** a vyžaduje od nás daleko lepší úsudek při volbě typu a způsobu této ochrany.

Autorské právo nám nabízí ochranu významně delší, kdy autorská práva trvají po dobu života autora a (v Evropě) dalších 70 let po smrti autora. U patentů se můžeme dostat na maximální dobu 20 let od podání přihlášky (u léčiv případně až na 25 let), u užitných vzorů však pouze na 10. Průmyslové vzory lze prodlužovat na celkových 25 let. Potenciálně nekonečná ochrana se vztahuje k ochranným známkám, které v desetiletých cyklech můžeme prodlužovat do doby, kdy se rozhodneme známku již dále neužívat nebo se známka stane natolik obecnou, že ztratí schopnost rozlišovat naše výrobky či služby od jiných.

HLAVNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Mezi nejdůležitější právní předpisy řadíme jednak vlastní českou legislativu a jednak mezinárodní smlouvy, ke kterým Česká republika přistoupila.

Základním právním předpisem v ČR, který se věnuje oblasti duševního vlastnictví, je náš soukromoprávní kodex, tedy **občanský zákoník**, ve kterém nacházíme obecnou úpravu vlastnictví nejen pro hmotné, ale právě i pro nehmotné věci, do kterých spadá přinejmenším většina práv duševního vlastnictví.

Věci hmotné a nehmotné

(1) Hmotná věc je ovladatelná část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu.

(2) Nehmotné věci jsou práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty.

ZDROJ: § 496 občanského zákoníku

Občanský zákoník také upravuje základní smluvní typy, z nichž nejpodstatnější jsou pro nás smlouva kupní a licenční. Kupní smlouvu uzavíráme v případě úplatného (ne nezbytně za finanční úplatu) převodu práv průmyslového vlastnictví, například v okamžiku, kdy převádíme patenty v rámci technologického transferu. Licenční smlouvy oproti tomu vlastnictví k danému právu nemění, pouze jimi poskytujeme jiné osobě právo užívat.

Práva průmyslového vlastnictví jsou dále upravena ve zvláštních zákonech, a to v:

- zákoně o vynálezech a zlepšovacích návrzích;
- zákoně o užitných vzorech;
- zákoně o ochraně průmyslových vzorů;
- zákoně o ochranných známkách;
- a dalších.

V oblasti práva autorského je samozřejmě základním předpisem **zákon o právu autorském**, který se věnuje definici autorského díla, vymezení autorských práv, omezení těchto práv a také právům s autorským právem souvisejícím, kam patří například práva výkonných umělců. V tomto zákoně nacházíme také poměrně novou úpravu práv v oblasti databází, a to právo pořizovatele databáze, které se klasické koncepci autorského práva vymyká, když se věnuje ochraně obsahu a nikoli formy.

Ze zmiňovaných mezinárodních smluv stojí jistě za zmínku ty nejvýznamnější, a to:

- **Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl**, která například odstranila zásadu oficiality z autorského práva s tím, že autorská práva vznikají automaticky bez jakékoli registrace;
- **Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví**, která například zavedla mezinárodní prioritní právo, na základě kterého můžeme z české přihlášky vynálezu postupovat do jednoho roku od podání dále do zahraničí;
- **Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS)**, která například přesněji definuje práva duševního vlastnictví a přispívá k významné harmonizaci právních úprav mezi státy, což nám usnadňuje jejich ochranu v mezinárodním kontextu.

HLAVNÍ INSTITUTE

V rámci práva duševního vlastnictví se setkáváme s několika významnými institucemi, které mají na starosti jednak právní úpravu, resp. její aktualizaci, a jednak udělování samotných práv. V České republice je oblast či agenda duševního vlastnictví rozdělena na obor průmyslového vlastnictví, který spadá do díkce **Úřadu průmyslového vlastnictví**, a obor práva autorského, kterému se věnuje **Ministerstvo kultury ČR**.

Jak již bylo uvedeno výše, práva autorská vznikají oproti právům průmyslového vlastnictví bez jakéhokoli formálního kroku samotným vytvořením díla. Ministerstvo kultury tedy řeší především legislativní stránku věci.

Oproti tomu Úřad průmyslového vlastnictví má ve věcech práv průmyslových roli významně aktivnější, jelikož je vybaven aparátem nejen k legislativní iniciativě, ale také k **vedení řízení o přihláškách včetně věcných průzkumů, udělování ochrany a eventuálně také rozhodování ve sporných řízeních**.

Český úřad samozřejmě rozhoduje pouze s účinky na území České republiky. V případě, kdy potřebujeme zajistit ochranu na širším teritoriu, musíme využít buď obdobných národních úřadů zahraničních, nebo institucí mezinárodních.

Mezi takové mezinárodní instituce patří především **Světová organizace duševního vlastnictví** sídlící ve švýcarské Ženevě, která obstarává celou řadu mezinárodních smluv z oblasti jak práva průmyslového vlastnictví, tak práva autorského. V rámci těchto smluv se primárně řeší harmonizace právních úprav mezi jednotlivými státy, ale po jejich boku také

vznikl mezinárodní systém přihlašování vynálezů dle Smlouvy o patentové spolupráci (**PCT**) a mezinárodní systémy zápisu ochranných známek (tzv. **Madridský systém**) a průmyslových vzorů (tzv. **Haagský systém**). Zajímavostí je, že zatímco k PCT a Madridskému systému Česká republika přistoupila přímo, v Haagském systému se opíráme pouze o členství v EU, jelikož k této mezinárodní úmluvě ČR nepřistoupila, ale EU jako celý blok ano. Na rozdíl od ochranných známek nebo průmyslových vzorů, u kterých lze dosáhnout mezinárodního zápisu, který následně určené země mohou odmítnout, ale nemusí aktivně vést potvrzovací řízení, u vynálezů žádného mezinárodního patentu dosáhnout nelze. S využitím mezinárodní přihlášky získáváme benefity pro další řízení, ale v důsledku vždy musíme u národních úřadů dosáhnout jednotlivých patentů národních.

Další mezinárodní instituce se již věnují specificky určitému teritoriu a oboru. V Evropě se takto setkáváme se dvěma, a to **Evropskou patentovou organizací** a **Evropskou unií**.

Součástí Evropské patentové organizace je pojmově známější **Evropský patentový úřad**, ve zkratce **EPO**, který zajišťuje systém podávání evropských přihlášek vynálezů, vedení řízení o udělení evropských patentů a eventuálně řízení zrušovací. Evropské patenty je vhodnější označovat jako svazek patentů národních, jelikož si přihlašovatel stále musí určit konkrétní členské státy EPO, v nichž by chtěl patentovou ochranu získat, a pro tyto státy si evropský patent validovat s tím, že v ostatních zůstane vynález bez ochrany.

V rámci Evropské unie byl zřízen **Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví** (dřívější Úřad pro harmonizaci na vnitřním trhu), ve zkratce **EUIPO**, který zajišťuje registraci průmyslových vzorů společenství a ochranných známek EU, tedy práv, která jedním zápisem poskytují ochranu pro celé území EU společně a najednou. Princip je tedy od EPO odlišný.

Mimo Evropu existují podobné instituce typu **Eurasijského patentového úřadu** (EAPO) pro většinu zemí bývalého Sovětského svazu, anglofonní **Africké regionální organizace duševního vlastnictví** (ARIPO), frankofonní **Africké organizace pro duševní vlastnictví** (OAPI), nebo **Rady spolupráce pro země zálivu** (GCC) pro arabské státy.